

KADINLAR DÜNYASI YAZARLARINDAN NİMET CEMİL'İN KADINA BAKIŞI

Osman KARACAN¹

Özet

Sosyal, ekonomik ve politik alanda erkeklerle kadınların eşitliğini ve özgürlüğünü savunan feminizm hareketi Tanzimat sonrasında Osmanlı kadınları arasında ciddi destek bulmuştur. Dernekler, sendikalar, gazeteler ve dergiler üzerinden örgütlenen Osmanlı kadın hareketi temel hak ve özgürlükleri kadınların lehine yeniden yorumlayarak özgürlük ve eşitlik mücadelesini vermiştir. Kadınlar Dünyası'nda neşrettiği çok sayıda makale ile kadın haklarını savunan Nimet Cemil, kadınların sosyal konumlarını güçlendirmek için kadınlar arasında bir bilinç oluşturmaya çalışmıştır. Nimet Cemil, yazılarında kadının bir birey olarak toplumda var olmasını, sosyal ve ekonomik olarak erkeklerle eşit ve özgür olmasını savunmuştur. Çalışmamızda Nimet Cemil'in Osmanlı kadınlarının yaşadığı sorunlara bakışı ve çözüm önerileri ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Nimet Cemil, Feminizm, Kadın, Kadın Hakları.

Giriş

Kadınlar Dünyası² yazarlarından olan Nimet Cemil'in hayatı hakkındaki bilgilerimiz son derece sınırlıdır. Onun hakkındaki bilgilere daha çok eşi Cemil Said Bey (1872-1948)³ üzerinden ulaşılabilmektedir.

1 Dr. <https://orcid.org/0000-0001-8250-1981>

2 Osmanlı Müdâfaa-i Hukuk-ı Nisvân Cemiyeti'nin yayın organı olarak 1913 tarihinde yayın hayatına başlayan Kadınlar Dünyası zaman zaman kesintiye uğrasa da 1921'e kadar yayın hayatını sürdürmüştür.

3 Cemil Said Bey Hakkında geniş bilgi için bkz. Osman Karacan, Cemil Said Bey (Dikel) Hayatı-Eserleri ve İran'daki Siyasi Meselelere Bakışı, İnönü Üniversitesi, Basılmamış Doktora Tezi, Malatya 2019.

Cemil Said Bey ile evli olan Murat kızı Nimet Cemil, dört çocuk annesidir.⁴ Albay olarak emekliliğe ayrılan eşi Cemil Said Bey'in emekliliğinden yararlanmak amacıyla eşi Nimet Cemil hakkında Emekli Sandığı Arşivi'nde bir dosya düzenlenmesine rağmen bu dosya üzerinde yasal engellerden dolayı çalışma yapılamamıştır.⁵ Eşinin yurtdışı görevlerinden dolayı St. Petersburg, Tahran ve Paris'te uzun yıllar geçiren Nimet Cemil, Doğu ve Batı medeniyetlerini ve toplumsal yapısını yakından müşahede etme olanağı bulmuştur.

II. Meşrutiyet'e müteakip eşiyle İstanbul'a dönen Nimet Cemil, basın hayatında feminist akımının önemli yayın organlarından olan Kadınlar Dünyası'nda eşiyle birlikte makaleler neşretmiştir. Son derece cesur bir adım atan Nimet Cemil, söz konusu dergide kendi fotoğrafının kapak resmi olarak yayınlanmasına izin vermiştir. Nimet Cemil'in fotoğrafı Kadınlar Dünyası'nın 142. sayısında "*Osmanlı Müdafaa-yı Hukuk-u Nisvân Erkân-ı Muhteremesinden Nimet Cemil Hanımefendi*" notu ile yer almıştır (Kadınlar Dünyası, 9 Mayıs 1330). Bu ibareden Osmanlı kadın hareketinin önemli cemiyetlerinden olan *Osmanlı Müdafaa-yı Hukuk-u Nisvân Cemiyeti*'nde etkin olduğu anlaşılan Nimet Cemil'in cemiyette hangi vazifeleri üstlendiğine dair ise herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Kadınlar Dünyası dergisinin yazarlarının çoğu tanınmış ailelerden olmasına karşın Nimet Cemil'in ailesi hakkında elimizde bu yönde bir bilgi bulunmamaktadır. Akademisyen Serpil Çakır da yapmış olduğu doktora çalışmasında (Çakır, 2016) Kadınlar Dünyası yazarlarından olan çok sayıda kadın yazar hakkında bilgi vermesine rağmen Nimet

4 Yaşca en büyük olan Naime (Çalışlar)'dir. 1900 doğumlu olan Naime 1920'de genç yaşta vefat etmiştir. Diğerleri ise Safiye Servet (D. 1904) ve Bedia Nezihe (Etker) (D.1909)'dir (Müjdecı ve Karakılıç, 2007:194) . Mustafa Naim adlı erkek çocuğunun adına ise sadece BOA. DH.MKT.1243.27.1.; BOA.DH. MKT 1253.36.1., BOA. DH.MKT.1253.36.2.numaralı arşiv belgelerinde geçmektedir. Cemil Said Bey'in İran'da görev yaptığı yıllardaki arşiv belgelerinde geçen Mustafa Naim ismine daha sonraları herhangi bir kaynaktan rastlanamamaktadır. Bu da Mustafa Naim'in erken yaşta vefat ettiğini ve bundan dolayı daha sonraki kaynaklarda isminin geçmediği ihtimalini güçlendirmektedir.

5 Hayatı hakkında önemli bilgilerin olabileceği düşünülen söz konusu dosya üzerinde inceleme talebimiz kurum yetkilileri tarafından özel bilgilerin üçüncü taraflarla paylaşılmayacağı gerekçesiyle reddedilmesinden dolayı Nimet Cemil'in dosyası üzerinde herhangi bir araştırma yapılamadı.

Cemil'in hayatı ve ailesi hakkında hiçbir bilgi vermemiştir. Bu da Nimet Cemil'in bilinen bir aileye mensup olmadığı kanaatini güçlendirmektedir.

Yeri gelmişken Nimet Cemil hakkındaki bir tartışmaya da açıklık getirmek gerekiyor. Nimet Cemil'in eşi Cemil Said Bey, Hakkı Tarık Us'a gönderdiği hayat hikâyesinde Kadınlar Dünyası'nda feminizm düşüncesini müdafaa etmek adına çok sayıda yazı yazdığını ve Osmanlı'nın son yıllarında ortaya çıkan feminist harekete öncülük yaptığını dair ifadelerde bulunmuştur (Cündioğlu, 1998:46). Kadınlar Dünyası'nın yayın prensiplerinden dolayı erkeklerden yazı kabul etmediği (Kadınlar Dünyası, 4 Nisan 1329/17 Nisan 1913:1) için Cemil Said Bey, bir kadın adıyla yazılar yazmıştır. Cemil Said Bey'in kullanmış olabileceği muhtemel isimlerin "Suad Said" ve Nimet Cemil isimleri olduğu üzerinde yoğunlaşmıştır. Araştırmalar neticesinde Cemil Said Bey'in "Suad Said" mahlasıyla eserler kaleme aldığı tespit edilmiştir. Suad Said ve Nimet Cemil'in kadına bakışı arasında güçlü fikri ortaklıklara rağmen Cemil Said Bey'in Nimet Cemil adıyla makaleler kaleme aldığına ilişkin herhangi bir bilgiye ise ulaşılamamıştır (Karacan, 2019:22). Kadın meselesine duyarlı olan Nimet Cemil'in *Osmanlı Müdafaa-yı Hukuk-ı Nisvân Cemiyeti*'nde yer alması ve aksini doğrulatacak bir bilgi olmamasından dolayı Kadınlar Dünyası'ndaki Nimet Cemil adıyla neşredilen yazıların bizzat kendisi tarafından kaleme alındığı daha güçlü bir ihtimaldir.

Tespit edilebildiği kadarıyla eserlerinin tamamını Kadınlar Dünyası'nda yayımlayan Nimet Cemil, feminizm, aile, kadın hakları, toplumsal meseleler, edebiyat ve eğitim temalı makaleler kaleme almıştır. Toplumun geleceği olan çocukların eğitimi, korunması ve onların her türlü haklarını teminat altına alacak yasal güvencelerin oluşturulması hususunda makaleler yazarak toplumsal bir bilinç oluşturmaya çalışmış⁶ Nimet Cemil, birkaç kadınla yetim çocukların korunması için sivil bir inisiyatifle devletten bağımsız özel bir yetimhanenin kurulması girişiminde de bulunmuştur (Nimet Cemil, 12 Temmuz 1330/1 Ramazan

6 Çocukların eğitimi ve korunması konusunda geniş bilgi için bkz. Nimet Cemil, 12 Temmuz 1330/1 Ramazan 1331:4.; Nimet Cemil, 23 Mayıs 1330/11 Recep 1331:4.

1331:4). Ayrıca zulüm gören kız çocukları için sığınma mekânlarının olmamasına da ilk dikkat çeken (Nimet Cemil, 23 Mayıs 1330/11 Recep 1331: 4 vd.) Nimet Cemil'in ana gündemi çalışmamızın da konusu olan kadın meselesiydi.

Kadın Hareketi ve Nimet Cemil'in Osmanlı Kadınına Bakışı

Batıda yüzyıllar boyunca kamusal alandan dışlanan ve erkeğe bağımlı bir hayat yaşayan kadın gerek mülkiyet ve gerekse çocukların velayeti konusunda hiçbir hakka sahip değildi. Hatta kendi kazancını bile tasarruf hakkından yoksundu. XVIII. yüzyılda Batı Avrupa'da yaşanan ekonomik ve toplumsal değişim insanların dünyaya bakışını etkilerken kadına yönelik bakışı da etkilemiş fakat yine de yapısal bir değişime yol açmamıştır. Aydınlanma Çağı düşünürlerinden Thomas Hobbes (1588-1679), John Locke (1632-1704), Jean Jacques Rousseau (1712-1778) gibi isimler bile kadına, erkeğe bağımlı bir rol biçmişlerdir. Fakat bu yaklaşımlara rağmen Batı'da kamusal alanın dışında tutulan kadınlar, yaşanan değişimin etkisiyle erkeklerle eşit bir hayat mücadelesine girişmişlerdir (Erdem, 2013:1 vd.). Özellikle 1789 Fransız İhtilali'ne aktif bir şekilde katılan kadınlar, ihtilalden sonra kadını dışlayan düşüncelere karşı tabii haklarına kavuşmak için mücadele etmiş ve Fransız İhtilali'nin yaydığı eşitlik ve özgürlük kavramlarını kadınlar lehine yeniden yorumlamışlardır. “*İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi*”nden ilhamla *Kadın Hakları Beyannamesi* (1791)'ni yayınlayan feminist hareketin öncüsü Olympe de Gouges kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olduğu, kanun önünde eşit olan kadının kabiliyet, fazilet ve yetenekleri haricinde hiçbir ayrıma tabi tutulmadan kamusal alanda da eşit kabul edilmesi gerektiğini savunmuştur (Çakır, 2016:55 vd.; Erdem, 2013:2).

Fransızca “femme-kadın” sözcüğünden türetilen feminizm yani “kadınlık” akımı Kadın Hakları Beyannamesi'nin etkisiyle erkek egemen anlayışa karşı örgütlü bir mücadeleye evirilmiş ve günümüze kadar da devam etmiştir. Kadının erkeklerle politik ve sosyal haklar açısından eşitliğini talep eden (Cevizci, 2010:653) feminizm, sosyal hayatta kızlar ve erkeklerin “atbaşı beraber” ilerlemesi anlamına gelmekteydi. Bu

ifade ile kızlar ile erkeklerin tahsil ve terbiyesinde, çağın ilerleme ve fikri gelişimine muvafık bir kaide benimsenirken (Mahmut Sadık, 23 Temmuz 1914/10 Temmuz 1330:163)⁷ geleneksel olarak erkeklerin kadınlardan daha zeki ve yetenekli, fiziksel açıdan daha güçlü olduğu düşüncesini reddetmiş ve sosyal, ekonomik, siyasi ve düşünsel alanda eşitlik ve özgürlük talebinde bulunmuştur.

Batı ile mukayese edildiğinde Müslüman Osmanlı kadını daha fazla haklara sahipti. Zamanla farklı kültürlerin etkisiyle kamusal alanla ilgili sınırlandırılmaları maruz kalmış ve daha çok anne ve eş olarak evde vakit geçirmek durumunda bırakılmıştır. Fakat Osmanlı modernleşmesinde ve özellikle Tanzimat'la birlikte siyasi, sosyal ve kültürel hayattaki yenilikler, kadının toplumsal hayattaki konumunu da etkilemiştir (Erdem, 2013:6 vd.). Modernleşme süreci sadece siyasi yapıyı değiştirmemiş sosyal yapıda da önemli değişikliklere zemin hazırlamıştır. Eğitim, hukuk, ekonomi ve toplumsal hayat her yönüyle değişime uğrarken bu durum kadının sosyal konumunda da kendini göstermiştir. Batı'daki özgürlükçü ve eşitlikçi insan haklarının ve kadın hareketlerinin tesiriyle Osmanlı kadını da toplumsal konumu için yeni taleplerde bulunmuştur (Çakır, 2016:59).

Eşitlik ve özgürlük taleplerini dile getiren kadınlar, mücadeleye çok aktif bir şekilde katılarak kadın hareketini güçlendirmişlerdir. Sivil toplum kuruluşları üzerinden örgütlenen kadınlar çıkardıkları gazete, mecmua ve kitaplarla bu yönde bir bilinç oluşturmaya ve kadın mücadelesini büyütmeye çalışmışlardır. Osmanlı'nın son yıllarında kadın meselesine duyarlı ilk süreli yayın olan *Terakkî-i Muhadderat*'tan⁸

7 Mahmut Sadık tarafından feminizm konusunda kaleme alınan bu makale daha sonra Kadınlar Dünyası tarafından iktibas edilerek "Feminizm" başlığıyla yayımlanmıştır. Erkeklerin makalelerini prensip olarak yayınlamayan Kadınlar Dünyası, bu makaleyi önemsemiş olacak ki Servet-i Fünun'dan iktibas ederek neşretmiştir. Makale için bkz. Mahmut Sadık, "Feminizm- Atbaşı Beraber Kızlar ve Erkekler", Kadınlar Dünyası, nu.152, (19 Temmuz 1330/9 Ramazan 1331) ss.8-9.

8 Yayın tarihi açısından çıkarılan ilk gazete olan Terakkî-i Muhadderat'ın ilk sayısı 15 Haziran 1285 (28 Haziran 1869) ve son sayısı ise 20 Ağustos 1286 (12 Eylül 1870) tarihinde çıkarılmış ve toplamda 48 sayı yayımlanmıştır. Haftada bir İstanbul'da yayımlanan gazetenin sahibi Ali Raşid'tir. (Çakır, 2016:60 vd.)

itibaren Osmanlı Devleti'nin sonuna kadar kadın mücadelesine duyarlı kırk civarında gazete ve mecmua çıkarılmıştır (Çakır, 2016:23).⁹ Bu dönemde *Osmanlı Müdafaa-yı Hukuk-ı Nisvân Cemiyeti*'nin yayın organı olarak yayımlanan Kadınlar Dünyası, artık erkeklerle kadınlar arasında tam eşitliği esas alan, iddialı ve meydan okuyan bir kadın dili kullanıyordu (Bora, 2017:746).

Osmanlı modernleşmesi boyunca kadının konumu, sosyal hayata katılımı, özgürleşmesi, örtünmesi ve eğitimi gibi hususlar tartışılırken Avrupa'nın etkisinde kalan aydınlar daha çok Avrupalı kadın modelini öngörmüş, muhafazakârlar ise Avrupalı kadının modellenmesinden ziyade İslami kuralların esas alınmasını savunmuşlardır. Kadının eş ve anne rolünü ön plana çıkaran muhafazakârlara (Erdem, 2013:10) nispetle Avrupalı kadın modelini savunan Batılılaşma yanlısı aydınlar kadınların yükselmesi için mücadele etmiş, mektepler açmış, çağın ihtiyaçlarına uygun programlar gerçekleştirmeye çalışmışlardır. Bu aydınlar, kadınlar konusundaki icraatlarından dolayı muhafazakârların Avrupa'yı maymunlar gibi taklit etme ve dinsizlik ithamlarına maruz kalmışlardır. Bu ithamlara cevap veren Nimet Cemil, İslam adına yapılan bu eleştirileri reddetmiş ve İslam şeriatının kadının saadetini sağlayacak her şeye razı olduğunu iddia edenlerin, kadınları sefaletten kurtarmak için hiç bir çaba sarf etmediklerini, bir okul bile açmadıklarını dile getirmiştir (Nimet Cemil, 30 Mayıs 1330/18 Recep 1331:5).

Osmanlı'da eşitlikçi ve özgürlükçü taleplerle feminist hareket güçlenirken aynı yıllarda Nimet Cemil, muhafazakâr aydınlar tarafından Osmanlı'da feminizmin masaldan ibaret olarak görüldüğü, Türklerin hayatında kadının olmadığı, Türk milletinin kadının haneye mahsus mahlûkattan gayri bir şey olabileceğine inanmadığı ve hayat mücadelesine sadece erkeklerin karışacağı düşünceleri ile inkârcı bir yaklaşımın benimsendiğine dikkat çekmiştir. Bu yaklaşıma değinen Nimet Cemil,

9 Demet, Musavver Kadın, Kadın (İstanbul), Kadınlar Dünyası, Erkekler Dünyası, Şükûfezar, Güzel Prenses, Kadınlık, Siyanet, Seyyale, Hanımlar Âlemi, Kadınlık Hayatı, Bilgi Yurdu Işığı, Türk Kadını, Genç Kadın, Kadın Duygusu, İnci, Diyanet, Kadınlar Saltanatı, Hanım, Ev Hocası, Süs, Firuze bu dönemde çıkan kadın dergilerinden bir kısmıdır.

telefon idaresine kadınların girdiği hatırlatmasında bulunarak feminizmin var olduğuna işaret etmiş ve kadının kamusal alana dâhil olmasını feminizmin bir başarısı olarak değerlendirmiştir (Nimet Cemil, 12 Temmuz 1330/1 Ramazan 1331:4).

Nimet Cemil, Türk kadınının haklarını elde etmek için verdikleri mücadeleyi mevsimlik olarak değerlendirme iddialarını da reddetmiş ve kadın hakları konusunda Osmanlı feminist hareketinin sürekliliğine vurgu yapmıştır. Türk kadınının mücadelesinin artık mevsimlik olmadığını, kazanımlarını muhafaza ederek daha da ileriye taşıyacaklarını, kız okullarının açılması ne kadar zor ise kapatılmasının da o kadar zor olacağını belirtmiştir. Kadınların, ticarete atılmaları ve kendi geçimlerini sağlamalarının önündeki engelleri hızla ortadan kaldırmaya devam edeceklerini ifade eden Nimet Cemil, vakar ve haysiyetini savunmanın lezzetini ve önemini kavrayan bir kadının artık koyun muamelesini kabul etmeyeceğini ileri sürmüştür (Nimet Cemil, 13 Haziran 1330/2 Şaban 1331:5 vd.).

Medeniyet ve tekâmülün herkesi aynı noktaya götüreceği inancında olan Nimet Cemil'in temel amacı tenvir-i efkâra hizmet, vatan ve milletin terakki ve teceddüdüne destek olmaktır. Taassuba karşı çıkan Nimet Cemil, medeniyet için ilim ve sanatta, kabiliyet ve ahlakta, güzellikleri korumada ve İslam'ın kardeşliğinde taassubun aranması gerektiğini savunmuş (Nimet Cemil, 28 Haziran 1330/17 Şaban 1331:5) ve kadın meselesini de vatan ve milletin ilerlemesi, medenileşmesi çerçevesinde değerlendirmiştir. Ona göre Türk milleti medeniyette niçin geri kaldı ise Türk kadını da o nedenlerle geri kalmıştır (Nimet Cemil, 30 Mayıs 1330/18 Recep 1331:6).

Türk kadınının son zamanlarda ortaya koyduğu mücadelenin dikate değer olduğunu belirten Nimet Cemil, kadın meselesi başta olmak üzere ciddi ıslahatlar yapma çağrısında bulunmuştur. XX. yüzyılda sadece Osmanlı gibi medeniyetten geri kalmış devletlerin değil medeni milletlerin de gece gündüz tekâmül ve teceddüt için çalıştıklarını; günümüz sorunlarına çözüm getiremeyen kanunların, nizamatin ve eski adetlerin değiştirilerek tashihi için uğraşıldığını belirtmiştir. Medeni

milletlerin yanı sıra Türk milletinin de artık eksikliklerini fark ettiğini ve bu eksiklikleri ortadan kaldırma vaktinin geldiğini anladığını ifade eden Nimet Cemil, en fazla ıslahata ve yenilenmeye muhtaç olanların kadınlar olduğu hususunda bir ittifakın olduğunu ileri sürmüştür (Nimet Cemil, 30 Mayıs 1330/18 Recep 1331:5).

Basın sayesinde kadınların haklarını savunabildikleri, nasihat alabildikleri ve sıkıntılarını paylaşabildikleri bir araca kavuştuğunu, kısaca kadınların kimsesizlikten kurtulduğunu belirten Nimet Cemil, özellikle Kadınlar Dünyası'nın önemli katkılarından söz ederek kadınların haklarını elde etmesi için mücadele edenlerin başında geldiğini belirtmiştir. Nimet Cemil, Kadınlar Dünyası'nın kadınların ilerlemesi için önemli adımlar attığına dikkat çekerek bu mücadelenin önemli neticeler elde ettiğini savunmuştur (Nimet Cemil, 30 Mayıs 1330/18 Recep 1331:5 vd.).

Fakat elde edilen kazanımlara rağmen Nimet Cemil, Osmanlı kadınının durumuna ilişkin pek fena bir tablo çizmiştir. Roma'da kadın sorunlarının konuşulacağı ve dünyanın farklı ülkelerinden kadınların katıldığı kongre vesilesiyle Osmanlı kadınının durumunu dünya kadınları ile mukayese eden Nimet Cemil, Anadolu kadınının sahip olduğu hakların dünya kadınlarının sahip olduğu hakların ancak yarısına eşit olduğunu ileri sürmüştür. Bu açık farka rağmen Anadolu kadınının kendisini bahtiyar hissettiğini, dünya kadınlarının ise bu durumu kabullenmedikleri ve haklarını elde etmek için mücadele ettiklerine dikkat çeken ve Anadolu kadınının dünya kadınlarına söyleyecek sözünün olmadığını savunan (Nimet Cemil, 9 Mayıs 1330/27 Cemaziyelahir 1331:4) Nimet Cemil, sözlerini şöyle sürdürmüştür:

“Bizde kız mektepleri erkek mekteplerinin onda biri nispetindedir. Bizde kadınların yüzde doksanı hiç tahsil görmemiştir, belki okuma yazma bilmez... Bizde kadın köyde hayvanlar ile beraber çift sürer, şehirlerde erkeklere yalnız alet-i zevk ve hizmetçi olur... Bizde kadın erkeksiz yaşayamaz, bir hane bile isticar edemez... Bizde erkek ölür ve maaş bırakmaz ise aç kalır; çünkü hiç bir vechile temini maişet etmesi imkânı yoktur. Hizmetçilikte kolay bulamaz zira ekser evlerde kadınlar hizmetçidir. Harıçten hizmetçi almazlar. Ecnebi veya Hristiyan evine gidip hizmetçilik

edilmez. Bizde kadını kocası istediği zaman bilasebep tetlik eder. Kapı dışarı atar... Bizde kadının erkeğinden şikâyetini kimse dinlemez hanede erkek karısına bildiği istediği gibi muamele eder... Bizde kadın şarkı söyleyemez, dans etmez, saz çalsa bile gizli çalar.. Bizde kadın umumi mahallerde gülebilmek şöyle dursun hızlı lakırdı bile edemez, herkesin nazarı talibi altında ezilir.. Bizde kadın sokaklarda mesirelerde siyah peçe altında hüviyeti meçhul koyun sürüsü gibi gezer... Bizde kadın rast gelenin harf endazlığına, kol çarpmasına nazarı muhakkiranesine ma'ruzdur. Hatta o derece ki hükümet 'Mahzaratı İslamiyeye taarruz' cürmüne mahsus ceza ihdasına mecbur oldu... Bizde kadın zevciyle bir lokantaya oturup yemek yiyemez... Bizde kadın ecnebi kadınların gezdikleri bahçelerde gezemez... Bizde kadın erkekler ile beraber ziyafetlere iştirak edemez... Bizde kadın açık pencerenin önüne bile oturamaz..."(Nimet Cemil, 9 Mayıs 1330/27 Cemaziyelahir 1331:4).

Osmanlı kadını hakkında bu derece ağır bir tablo çizen Nimet Cemil bir başka makalesinde ise özellikle Osmanlı'daki varlıklı insanlara ağır eleştirilerde bulunmuş ve varlıklı insanların kadınlara zevk objesi olma haricinde bir hak tanınmadıklarını, hayatını kazanmak zorunda olan kadınlara her gün türlü türlü hakaretlerin reva görüldüğü ve kadınların terfi için mücadele etmesini boş bir çaba olarak değerlendirildiğini ifade etmiştir (Nimet Cemil, 6 Haziran 1330/25 Recep 1331:4).

Osmanlı kadınının dünya kadınlarına nazaran bu derece durumunun fena olmasına rağmen yine de kadınlar konusundaki ıslahat teşebbüslerine karşı anında şöyle tepkilerle karşılaşıldığını dile getirmiştir:

"Kız mektepleri açalım' diyoruz. 'Erkek mektepleri açıldı bitti de kız mekteplerine mi nöbet geldi?..' diyorlar. 'Kızları terbiye edelim' diyoruz. 'Terbiye ne demek! Onlar evlerde dayak ile terbiye olunur. Bu düşünülecek bir şey değildir.' diyorlar. Hele terbiye-i bedeniye bahsini karıştırdınız mı muaraza ateş püskürüyor. 'Vay efendim kadın cimmastik yapar mı?! Daha neler işideceğiz, bu ne küstahlık' demeye başlıyorlar. Kadınların acaip bir kılıkta ve hüviyeti meçhul bir tarzda gezmesi mütemadiyen sağdan sola taarruza kalkmalarına sebep olduğunu, bunun bir an evvel ıslahı icap ettiğini ortaya sürdünüz mü 'eyvah mukaddesatı çiğniyorlar,

başımıza moda belası çıkarıyorlar' diye yaygara kopuyor. Nisvânın hukukunun istirdadına, biçarelerin erkeklerin zulmünden, sefaletten tahliyesine gayret ettiniz mi ve nisvânın ticaret edebilmeleri maişetlerini kendi kendilerine çalışarak temin edebilmeleri mevzuubahis olduğu 'bu nasıl olur! Mahremiyet kalktı mı? Öyle ise tesettüre ne lüzum var?' Avazası meydan alıyor.” (Nimet Cemil, 30 Mayıs 1330/18 Recep 1331:5).

Kadınlar konusunda ıslahat yapılmasına karşı çıkanları kadın düşmanı olarak niteleyen Nimet Cemil, onları kadınların gelişmelerinin önüne geçmeye ve kadınların toplumsal konumlarının yükselmesini engellemeye çalışmakla itham etmiştir. Muhafazakârlık değerleri adına ortaya konulan bu itirazların safsatadan ibaret olduğunu belirtmiş ve kadınların şimdiye kadar elde ettikleri hakları da bu itirazlara göğüs gererek mücadele eden feministlerin gayretiyle elde ettiklerini dile getirmiştir (Nimet Cemil, 30 Mayıs 1330/18 Recep 1331:5). Feministlerin temel amacının kadının içtimai konumunun yükseltilmesi olduğunu belirten Nimet Cemil, kadınların içtimai konumlarına ilişkin pek çok tartışmanın yapıldığını ancak bu tartışmaların “Kadınlarımıza bir mevki içtimai verelim” sözünden ileriye gitmediğini çünkü bu sözden kimse- nin ne anlatılmak istendiğine dair doğru dürüst bir fikrinin de olmadığını iddia etmiştir (Nimet Cemil, 19 Temmuz 1330/9 Ramazan 1331:3).

Mevki-i İçtimaiyeden ne anlaşılmalıdır?

Osmanlı'nın son yıllarında kadınlar konusunda en başat tartışmalardan biri olan kadının içtimai konumuna dair Nimet Cemil “*Mevki-i içtimaiye malik olmak demek hayatına sahip olmak, hürriyet ve mesuliyeti iktisadiyeyi ihraz eylemek, izdivaca, ne yaptığını bilerek ve kime vardığını anlayarak muvafakat etmek kocasının evine çarşıdan ismarlanmış koyun gibi götürülmemektir.*” açıklamasında bulunmuştur (Nimet Cemil, 19 Temmuz 1330/9 Ramazan 1331:3).

Nimet Cemil'in bu açıklamalarından temel amacın kadının sosyal konumunun yükseltmek olduğu anlaşılmaktadır. Kadının sosyal konumu, toplumsal alanda kadının kimliğiyle özgür iradesiyle var olması, hürriyetini ve ekonomik sorumluluğunu üstlenebilmesi, evlilik konusunda hiçbir baskı altında kalmadan tamamen hür iradesiyle karar

verebilmesi ile sağlanacaktır. Kısaca kadının bir birey olarak sosyal ve ekonomik alanda erkek karşısında özgür ve eşit olmasını savunmaktaydı. Feminizmi sosyal ve ekonomik alandaki eşitlik ile sınırlandıran Nimet Cemil, siyasi alandaki kadın erkek eşitliği için ise muhtemelen daha erken olduğunu düşünerek talep etmemiştir. Dünyanın en medeni ve en müterakki milletlerin Meclis-i Mebusan'larında ve Meclis-i Ayan'larında kadınların olmadığını dile getiren Nimet Cemil, kadınlar için siyasi eşitlik talebini gündemine almamıştır (Nimet Cemil, 12 Temmuz 1330/1 Ramazan 1331:4).

Sosyalleşme Mekânı Olarak Park ve Bahçeler

Kadınların özgürlüğünü ve eşitliğini savunan ve kadının sosyal konumunu yükseltmeye odaklanan Nimet Cemil, kadınların ancak erkeklerle beraber kullanabilecekleri kamuya açık park ve bahçelerde sosyalleşeceğini ve toplumsal alanda görünür olacağını öngörmüştür. Gülhane Parkı üzerinden değerlendirmelerde bulunan Nimet Cemil, parkın düzenlenmesinin faydalarına işaret ederek parkta, kadın ve erkeklerin birlikte huzur ve güven içerisinde vakit geçirebildiklerini, rahat rahat müzik dinleyebildiklerini, kalabalık olmasına rağmen kadınların serbestçe gezebildiklerini ve kimsenin kendilerini rahatsız etmediğini; parka gelen erkek ve kadınların sosyalleşmesi sayesinde temiz giyinmeye önem verdiklerini, pejmürde ve pasaklı giyinenlerin sayılarında azalma olduğunu, kadınların en basit kıyafetlerine bile dantela ilave ederek zarafete önem verdiklerini ifade etmiştir. Parklar sayesinde kadınların sosyalleştiğini vurgulayan Nimet Cemil, daha önceleri erkeklerin kadınlara seslenmesi durumunda kadınların her birinin bir tarafa kaçtığını ve saklanmaya çalıştıklarını hatırlatarak parklar sayesinde artık kadınların bu halinin çok azaldığını, kadınların erkeklerden korkmadıklarını, erkeklerin yüzüne bakarak onlara cevap verebildiklerini, sosyalleşen kadınların cesaret kazandıklarını ve gerektiğinde erkeklere karşı hukuklarını savunabilecek pozisyona geldiklerine dikkat çekmiştir (Nimet Cemil, 30 Mayıs 1330/18 Recep 1331:5).

Kadınların park ve bahçelerde yerini alması sadece kadının sosyalleşmesine katkı sunmamıştır. Nimet Cemil'e göre park ve bahçelerde yer alan kadın aynı zamanda mekâna kimlik kazandırmakta ve orayı adeta yurtlaştırmaktadır/vatanlaştırmaktadır. Türk kadınının sosyal mekânlarda görünür olmasını, mekâna kimlik kazandırma fonksiyonunu biri Osmanlı vatandaşı olan Rum bir kadın diğeri ise Fransız asıllı bir kadın olmak üzere iki yabancı kadının gözlemleriyle değerlendiren Nimet Cemil, Taksim Bahçesi üzerinden kadınların parkları kullanımının yararlarını tartışmıştır.

Taksim Bahçesi'nde Türk erkeklerini görüp Türk kadınlarını göremeyen bir Fransız kadını, Rum bir kadına Türk kadınının niçin burada olmadığı sorusuna Rum kadın şu cevabı vermiştir:

“Aman madam rica ederim dedi. Bu meseleyi kurcalamayınız. Türk kadınının buraya girmesi bizim için bir felaket olur. Görüyorsunuz ya bahçe kâmilen bizim Rumların elindedir. Türklerin bayraklarından başka bir şeyleri yoktur. Türk beyleri varsınlar ara sıra gelsinler. Bundan hiçbir zarar gelmez. Fakat maaza Türk kadını ayağını bastı mı bahçe derhal Rumluktan çıkar, Türk bahçesi olur. Zira o vakit Türk beyleri külli miktarda gelmeye başlarlar, her tarafa el uzatırlar artık bizim burada barınmamıza imkân kalmaz.”(Nimet Cemil, 5 Temmuz 1330/24 Şaban 1331:3)

Rum kadınının cevabına şaşırın Fransız kadın, Türk erkeğinin yapamadığını Türk kadınının nasıl yapacağı sorusuna Rum kadının ağzından cevap veren Nimet Cemil, Türklerin İstanbul'u Rumlardan aldıklarını ama burayı yurtlaştıramadıklarını iddia etmiştir. Asırlarca misafir gibi uzakta saray ve kışlalarında kaldıklarını ve yuvayı yapmanın dişi kuş olduğunu ifade ederek Türklerin kadınlar sayesinde memlekette yerleşebileceklerini dile getirmiştir. Türk kadınının sosyal hayatın içerisinde olmayışına dikkat çekerek Meşrutiyet ve hürriyetin ilanını bu durumun değiştiğini, Türk erkeklerinin bilinçlendiğini ve Türk kadınlarında da bir hareketlenmenin görüldüğünü belirtmiştir. Türk kadınlarındaki bu hareketlenmeden Rumların, İstanbul'un kendi ellerinden gitmesinden endişe ettiklerini ve buna karşın Türklerin mutaassıp yönünden istifade ederek Türk kadınının sosyalleşmesini engellemeye çalıştıklarını ileri sürmüştür. Rumların bu çabalarının kısa bir süre

de olsa etkili olduğuna dikkat çeken Nimet Cemil, Balkan Harbi'nden sonra Türk kadınlarının faaliyetlerine yeniden başladığını, cesur feministlerin ortaya çıktığını, kız mekteplerinin arttığını ve yıllarca yayın hayatını sürdüren "Kadınlar Dünyası" gibi gazetelerin çıkarıldığına değinerek onların çabaları sayesinde taassubun ortadan kalktığını ve yakın bir zamanda İstanbul'un Rumların elinden çıkacağını ifade etmiştir (Nimet Cemil, 5 Temmuz 1330/24 Şaban 1331:3).

Rum kadınının ağzından yapılan tespitleri değerlendiren Fransız kadın "Demek siz Türklerin asırlarca mülklerine sahip olamamalarını kadınlarına esir muamelesi" yapmaları ve "onları tahsil ve terbiyeden mahrum bıraktıklarına atfediyorsunuz öyle mi?" diye sorarak Türklerin bu yıllarda kadınlarını sosyal hayattan dışlayıp esir muamelesi yaptıklarını ve bu nedenle de kendi toprağına, parkına ve bahçesine kendi kimliğini kazandıramadıkları değerlendirmesinde bulunmuştur. Bu tespiti Rum kadınının ağzından onaylayan Nimet Cemil, erkeklerin bir yeri fethedebileceğini ama kadınsız orayı idare edemeyeceğini savunmuştur. Ayrıca kadınların sosyal hayata katılıp kendi geçimlerini kazanmaları, kendilerine eşit muamele edilmesi durumunda şimdiye kadar kadınsız yaşamış, kadını aşığı bir mahlûk zanneden Türk erkeklerinin de etkileneceğini ifade etmiştir. Kadınların kendi geçimlerini kazanabilme gücüne sahip olduklarını hissetmelerinin erkekleri de değişime zorlayacağını belirterek Türklerin kuvvetli ve zeki olduklarını, taassubu bırakıp çalışmaları durumunda Rumlardan daha ileri gidebileceğini iddia etmiştir (Nimet Cemil, 5 Temmuz 1330/24 Şaban 1331:3).

Yine kadınının sosyal hayatın içinde olmamasından dolayı Türklerin şimdiye kadar millet bahçesinin ne olduğunu bilmediklerini ve insan tabiatına aykırı olan park ve bahçelere erkek ve kadınların ayrı ayrı gitmelerini savunmalarından kaynaklı yaklaşımın her türlü imkânı yok ettiğini ifade etmiştir. Bundan dolayı Türklere mahalle kahvelerinde tavla oynamaktan başka eğlencenin kalmadığını, belediyelerin de bahçeleri yabancılara vermeye mecbur kaldığını ve bu nedenle Taksim Bahçesi gibi şehirdeki pek çok eğlence mekânı, park ve bahçelerin Rumların eline geçtiğini iddia etmiştir. Meşrutiyet'ten önce Be-yoğlu'na Türk kadınlarının nadir olarak geldiklerini ve bu yüzden Be-yoğlu'nun adeta yabancı bir memleket gibi olduğunu, Türklerin orada

barınma imkânlarının olmadığını belirtmiştir. Meşrutiyet'ten sonra Türk kadınlarının sıklıkla Taksim Bahçesi'ni kullandıklarını, Rumların bundan rahatsız olduklarını ve türlü yollarla bu ziyaretleri engellemeye çalıştıklarını savunmuştur. Ayrıca Rumların Türk kadınının sosyal hayata katılımının yanı sıra ticarete de katılmaları durumunda Türklerin gelişimlerinin engellenemeyeceğini ifade etmiştir (Nimet Cemil, 5 Temmuz 1330/24 Şaban 1331:3).

Umuma açık bir sosyal mekânın Türk kadınlarına yasak olmasını taassup ve cehaletten kaynaklandığını ifade eden Nimet Cemil, eskiye nazaran durumun şimdi daha iyi olduğunu; on-on beş sene önce Türk kadınının eşiyile bile sokağa çıkamadığını ve eşiyile arabaya binemediğini, herkesin kendisine tasallut ettiğini, kimsenin umumi mekânlarda Türk kadını ile gezip konuşamadığını dile getirerek hâlihazırda bunların tabii karşılandığını belirtmiştir (Nimet Cemil, 5 Temmuz 1330/24 Şaban 1331:4).

Kadınların Ekonomik Hayata Katılımı

Kadının içtimai hayata katılımının iktisadi hayata katılım ile mümkün olacağı görüşünde olan Nimet Cemil, geçim mücadelesinde erkek ile kadının eşit olduğunu, her ikisinin yeme, içme, giyinme, gezme, çalışma, eğlenme gibi beşeri ihtiyaçlara sahip olduğunu belirtmiştir. Ülkede iktisadi bir buhranın yaşandığını belirten Nimet Cemil, bu buhranı yavaş yavaş fark eden Türklerle Müslümanların ticareti yeni yeni ele aldıklarını ifade etmiştir. Müslüman erkeklerdeki uyanıştan Müslüman kadınların da nasiplendiğini ifade eden Nimet Cemil, kadınların dikiş-nakışa, sanat evlerine katıldıklarını ve yakın zamanda ticaret-hanelere dahil olabilecekleri umudunda olduğunu ve bu hususta önüne çıkacak engellerden dolayı ümitsizliğe kapılmamaları tavsiyesinde bulunmuştur (Nimet Cemil, 13 Haziran 1330/2 Şaban 1331:6).

Nimet Cemil, milliyetçi bir duruş sergileyerek kalkınma için yerli üretime dikkat çekmiştir. Yabancıların okullarında okuyan Türk kadınların olduğunu, bu kadınların kıyafet adına iğneden ipliğe her şeyi üretebileceklerini, yabancı terzilere ve tacirlere para kaptırmadan kendi ihtiyaçları olan elbiseleri dikebileceklerine değinerek kadınlara gerekli

adımları atma çağrısında bulunmuştur. Kadınların ihtiyaçlarını karşılayacak ürünleri üretebilmeleri için kendi aralarında dayanışmaya davet eden Nimet Cemil, zengin hanımların bedelsiz bir şekilde hanımlara dikiş dersleri vermesini, terzihanelerin sayısının artırılmasını ve kadınlara gereken her şeyin buralardan üretilerek satılmasını ve bu şekilde kadınlarımızın tüm ihtiyaçlarının kolaylıkla karşılanacağını iddia etmiştir. Kadınların el emeğinin kendilerine kalacak şekilde düzenleme yapılmasını savunan Nimet Cemil, bu konuda hükümetten de destek beklemiştir (Nimet Cemil, 13 Haziran 1330/2 Şaban 1331:6).

Kadınları Kılık kıyafet ve modayı takip etme konusunda müsriflikle itham eden ve Avrupa'ya büyük miktarda paralar aktardıkları yönlü kendisine yönelik eleştirileri (Nazmi, 28 Haziran 1330/17 Şaban 1331:4 vd.) reddeden Nimet Cemil, kadınları müsriflikle suçlayanların amacının kadınların ilerlemelerini ve yenilenmelerini engellemek olduğunu iddia etmiştir. Nimet Cemil, evde hizmetçi, çamaşırcı, aşçı olan ve üstelik çocuğuna da bakan bir kadının müsriflik yapamayacağını savunmuştur. Kadınların süslenmesi meselesinde ise süslenme duygusunun Allah tarafından her kadına verildiğini savunan Nimet Cemil, bir kadının süslenmesinin kimse tarafından saçma ve zararlı olarak değerlendirilemeyeceğini, giyimden ve süslenmeden kimseye bir zarar gelmeyeceğini, ayrıca güzel giyinmenin sağlık açısından da faydalı olduğunu ileri sürmüştür. Ayrıca güzel giyinen kadınları tüm medeni milletlerin takdir ettiğini belirten Nimet Cemil, bizde ise güzel giyinen kadınların zevk-i salim sahibi oldukları için tahkir edildiklerini belirtmiştir (Nimet Cemil, 28 Haziran 1330/17 Şaban 1331:5).

Kadın Kıyafetleri, Moda ve Medeniyet ilişkisi

Kadın modernleşmesi çerçevesinde yapılan tartışmalardan biri de kadınların kılık kıyafetine dairdi. Osmanlı toplumundaki şehirli kadın kılık kıyafet konusunda Hıristiyan kadınların kıyafet ve yaşam biçimlerinden etkilenmiş ve Avrupa modasını yakından takip etmiştir. Batı Avrupa'dan getirilen tekstil ürünlerine karşı yoğun bir talep gösteren şehirli Müslüman kadının modayı takip etmesi yönetim tarafından yoldan çıkmakla eşdeğer görülmüş ve bu nedenle sık sık kılık kıyafetlerine,

gezmelerine ve eğlence yerlerine gitmelerine yönelik yasaklayıcı ve sınırlayıcı fermanlar çıkarılmıştır (Erdem, 2013:7 vd.).

Kadınların kılık kıyafetlerine yönelik gerek halkın ve gerekse yönetimin yasaklayıcı ve kısıtlayıcı tavrına karşın Nimet Cemil, kadınların istedikleri gibi giyinmelerini bir hak olarak değerlendirmiştir. Mahremiyetlerini meydana dökmeme gerekçesiyle kadınların örtünme biçimlerine yönelik müdahaleleri kılık kıyafet hakkının gaspı olarak nitelendirmiştir (Nimet Cemil, 28 Haziran 1330/17 Şaban 1331:5). Basında kadınların örtünmelerine dair “Açık Saçıklıkta İfrat” (Sebilurreşad, 30 Kasım 1915/18 Şubat 1331:175) başlıklarıyla yayımlanan makaleleri doğru bulmayan Nimet Cemil, kadınların kıyafetlerindeki değişimi insanlık tarihindeki gelişmelerin zorunlu bir neticesi olarak okumuştur. Kadınların kıyafetlerindeki değişime açıktan karşı çıkamayan muhafazakâr kesimlerin ancak mahremiyet adına açık saçıklıktan şikâyet ettiklerini ifade eden Nimet Cemil, bunların asıl gayelerinin kadını eve kapatmak olduğunu ileri sürmüştür. Ona göre moda ve kadınların kıyafetlerindeki değişime karşı çıkmak ilerlemeye karşı çıkmakla aynı anlama gelmektedir. Basın yoluyla dile getirilen bu düşüncelerde asıl gayenin hükümeti müdahaleye kışkırtmak olduğunu belirten Nimet Cemil, artık durumun eskisi gibi olmadığını hükümetin terakki ve yenileşme taraftarı olduğunu bu gibi yaygaralara önem vererek kimsenin hürriyetine müdahale etmeyeceğini iddia etmiştir (Nimet Cemil, 2 Mayıs 1330/20 Cemaziyelahir 1331:10).

Nimet Cemil’in dikkat çektiği bir başka husus ise kadın kıyafetlerine yönelik Müslüman Türk erkeğinin çelişkili yaklaşımıdır. Türk erkeklerinin Avrupa’nın açık giyinen kadınlarına yönelik herhangi bir eleştiride bulunmadıklarını hatta katıldıkları balolarda yarı çıplak kadınlara hemen âşık olup onlarla evlendiklerini ama Türk kadınlarının kolu hafif açılrsa anında alay konusu edip eleştirdiklerini ifade etmiştir. Türk kadınının bir taraftan açık giyindiği için eleştirilere maruz kaldığını ama diğer taraftan eğitilmiş de olsa dekolte giyinmediği için Türk kadınının Müslüman erkekler tarafından evlenmeye layık görülmediğini dile getirmiştir (Nimet Cemil, 28 Haziran 1330/17 Şaban 1331:5 vd.).

Kadınların istediği gibi giyinebilmesini medeniyet ve kadın hürriyeti çerçevesinde değerlendiren Nimet Cemil, daha esaslı sosyal meselelerde tedrici bir değişimi öngörürken kadınların kılık kıyafetleri ve süslenmeleri konusunda ivedilikle hareket edilmesini savunmuştur. Ayrıca kadınlara yönelik laf atma ve tacizin ortadan kaldırılması hususlarında da acilen önlem alınmasının elzem olduğunu vurgulamıştır. Parkların açıldığını, kadın ve erkeklerin güzel güzel gezdiklerini, herkesin tanıdığı ile görüştüğünü, güleştüğünü ve etrafı seyrettiğini, kadınların birbirlerinin kılık kıyafetlerine baktığını belirten Nimet Cemil, bu hususlarda tedriciliğe ihtiyaç olmadığını vurgulayarak mutaassıpların etkisinde kalmadan gerekli adımların hızlıca atılmasını savunmuştur (Nimet Cemil, 19 Temmuz 1330/9 Ramazan 1331:3).

Kadınların Eğitimi

Tanzimat'tan sonra Osmanlı modernleşmesinin temel meselelerinden biri kadının eğitimiydi. Kadının sosyal bir konum kazanması, sosyal ve ekonomik hayatın içerisinde yer alması kadının eğitime bağlı olduğu gibi genel olarak toplumun modernleşmesi de kadının eğitimi ile doğrudan ilgiliydi. Kadının eğitimi hem toplumun yarısını temsil eden kadın açısından hem de toplumun diğer yarısının eğitilmesindeki rolünden dolayı başta feminizm hareketi olmak üzere Osmanlı fikir cereyanları tarafından oldukça önemsenmiştir. Kadınların haklarını müdafaa etmesi açısından kadınların eğitime önem verilmiş ve bu hususta Meşrutiyet'e kadar çok ciddi adımlar da atılmıştır. Kızların eğitimi için çok sayıda okul açılmış ve önemli ıslahatlar gerçekleştirilmiştir. Ancak buna rağmen kızların eğitim durumu ve mekteplerin niteliklerine dair tartışmalar sonlanmış değildir.¹⁰

10 Yasemin Tümer Erdem, II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Kızların Eğitimi, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2013.; Osman Nuri Ergin, Türk Maarif Tarihi, C.I-V, Eser Matbaası, İstanbul 1977.; Serpil Çakır, Osmanlı Kadın Hareketi, Metis Yay. İstanbul 2016. ; İsmail Güven, Tanzimat'tan Cumhuriyete Kadın Eğitimi Düşüncesinin Gelişimi (Osmanlı Düşünürlerinin Kadın Eğitime Bakışları), Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 2001 Sayı: 1 Cilt: 34, ss.61-70.;

Kızların eğitimi konusunda çok az da olsa fikir beyan eden Nimet Cemil, açılan okulların nitelikli bir eğitim veremediğinden yakınmıştır. Çok sayıda okulun açıldığını, sınıfların bölünerek programların zenginleştirildiğini ama kimlerin bu okulları çekip çevireceğine ve eğitimi kimlerin vereceğinin hiç düşünülmediğini belirterek açılan okulların gösterişli ama ciddiyetten yoksun olduğunu ve bundan dolayı açılan okullarda kızların okuma yazmadan başka ciddi bir şey öğrenemediği eleştirisinde bulunmuştur. Bu nedenle iyi bir eğitim almayı hedefleyenlerin yabancı okulları tercih ettiğine dikkat çeken Nimet Cemil, kadın mekteplerinin ıslah edilmesi, Avrupa'dan muallimelerin getirilmesi ve eğitim için kızların Avrupa'ya gönderilmesi gerektiğini savunmuştur. Fakat Avrupa'dan kız mektepleri için muallimelerin getirilmesi ve eğitim için Avrupa'ya bir kaç kızın gönderilmesin gibi atılan bazı adımların da çok yetersiz olduğunu dile getirmiştir. Hatta son derece yetersiz olan bu adımların bile doğru dürüst atılamadığını, taassuptan dolayı Avrupa'da okutulmak istenen bir kaç Müslüman Türk kızının yerine Rum ve Ermeni kızlarının tahsil için Avrupa'ya gönderildiğini ifade etmiştir (Nimet Cemil, 19 Temmuz 1330/9 Ramazan 1331:3).

Boşanma Meselesi

Osmanlı'da boşanma kanun dairesinde meşru olarak gerçekleştirilmekteydi. Ancak boşanan tarafların haklarının yasal güvence altında olmaması, geride kalan çocukların durumunun dikkate alınmaması ciddi toplumsal sorunları beraberinde getirmekteydi. Boşanmayı içtimai dertlerimizin en büyüğü olarak niteleyen Nimet Cemil de çok sağlam temeller üzerinde bina edilmesi gereken ailenin boşanma ile çok kolay bir şekilde dağılmasının nedenlerine ve toplumsal yapıda yarattığı tahribata dikkat çekerek alınması gereken önlemleri konu etmiştir. Nimet Cemil hem boşanma usulünü hem de boşanma sonrasında kadın ve çocukların haklarının güvence altına alınmamasını yönelik eleştirilerde bulunmuştur. Bir öfke ve sarhoşluk halinde kontrolsüz bir şekilde "seni talak ettim" sözüyle evliliğin bitirildiğini belirten Nimet Cemil, bu

boşanma usulünün ailenin sağlam temeller üzerinde inşa edilmediğini gösterdiğini savunmuştur (Nimet Cemil, 16 Mayıs 1330/4 Recep 1331:4).

Elbette boşanma “seni boşadım” sözüyle çok kolay bir şekilde gerçekleşse de boşanmanın sosyo-kültürel bazı nedenleri vardı. Nimet Cemil boşanmanın asıl sebebi olarak aile sorumluluğundan habersiz, aile saadetinin eşler arasındaki sevgi ve saygıya bağlı olduğunu bilmeyen ve kadına metres muamelesi yapan erkekten kaynaklandığını ileri sürmüştür. Kadının onuruna saygı göstermeyen erkeklerin kadınların onur ve haysiyetlerini tahkir ettiklerine belirten Nimet Cemil, erkeklerin bu yaklaşımına karşı Türk kadınının kendi kadınlık onurunu ve haysiyetini korumak için direndiğini ifade etmiştir. Kadının onur ve haysiyetini koruması ve kendisini savunmasına alışık olmayan erkeğin kadının direnmesi karşısında şaşırıldığını ve izzet-i nefsinin yaralandığını iddia eden Nimet Cemil, bu durumda erkeğin bir anda hiddetlenerek talak kelimesini kullandığını ve karısını boşadığını dile getirmiştir (Nimet Cemil, 16 Mayıs 1330/4 Recep 1331:4).

Kadının kadınlık onuruna ve haysiyetine saygı duyulmaması üzerine kullanılan tek kelime ile boşanmanın gerçekleştiğini ancak boşanma sonrasına yönelik yasal güvenceler oluşturulmadığı için ortaya ciddi mağduriyetlerin çıktığını belirten Nimet Cemil, erkeklerin metreslerinden ayrılırken onlara tanıdıkları hakları bile kendi eşlerine tanımak istemediklerini, hatta şeran ve vicdanen yapması gerekenleri bile kabullenmediklerini ve ayrıca kendi çocuklarının nafakasını karşılamaya yanaşmadıkları tespitinde bulunmuştur. Boşanan kadının haklarını korumak için zor bela şer'i mahkemeden karar çıkarmaya muvaffak olsa bile o kararı icra etmeye güç yetiremediğini dile getirerek neticede kadının mağdur olduğuna dikkat çekmiştir (Nimet Cemil, 16 Mayıs 1330/4 Recep 1331:4 vd.).

Boşanma sonrası kadın ve çocukların mağdur olmaması için ne yapılması gerekiyor? Nimet Cemil, boşanma durumunda kadın ve çocukların mağdur olmaması için haklarını koruyacak yasal güvencelerin oluşturulması ve boşanmanın mahkeme huzurunda yapılması talebinde bulunmuştur. Bu talebin Halide Edip Hanımefendi (1882-1964) ve

bazı feminist yazarlar tarafından da gündeme getirildiğini ancak yine de herhangi bir tedbirin alınmadığını belirten Nimet Cemil, toplumsal yapının korunması konusunda herkesi ilgilendiren bu meselede tüm erkek ve kadınları duyarlı olmaya davet etmiştir (Nimet Cemil, 16 Mayıs 1330/4 Recep 1331:5).

Edebiyat ve Kadın

Edebiyatı bir milletin medeniyet düzeyinin ölçüsü olarak değerlendiren Nimet Cemil, edebiyata büyük önem vermiştir. Edebiyatın ve şiirin lezzetini tatmış olanların hiçbir zaman geçim derdinden dolayı okumaktan vazgeçmeyeceğini ancak her şeye rağmen Osmanlı'da edebiyata ilginin azaldığını ifade etmiştir. Osmanlı'da genel anlamda edebiyata ilgi azalsa da kadınların edebiyata ilgilerinin arttığı tespitinde bulunan Nimet Cemil'e göre kadınların edebiyata ilgilerinin artması erkekleri rahatsız etmiştir. Ticarete, sanayiye ve ziraata bu kadar ihtiyaç duyulduğu bir ortamda kadınların edebiyata meyletmelerinin erkekler tarafından anlamsız bulunduğunu iddia etmiştir (20 Haziran 1330/9 Şaban 1331:4).

Osmanlı'nın son yıllarında kadınların edebiyata ilgileri artmış olsa da kadınlar edebiyat sahasında da geri kalmışlardı. Uzun yıllar edebiyat sahasında sınırlı bir alanda yazılar kaleme alan Nigar Hanım (1856-1918) ile Fatma Aliye Hanım (1862-1936)'ın yalnız kaldıklarını ifade eden Nimet Cemil, onlardan sonra Halide Edip Hanım'ın başarılı bir kadın yazar olarak ortaya çıktığını ifade etmiştir. Nimet Cemil'e göre Halide Edip'le birlikte kadınlarımız erkek ediplerden hiç de geri kalmayacak şekilde edebiyat sahasında varlık göstermişlerdir. Ayrıca Nezihe Muhiddin (1889-1958) ve Aziz Haydar (1881-1956) hanımların da takdir edilecek bir başarı gösterdiklerini, içli ve faydalı makaleleriyle kadınların fikri aydınlanmalarına önemli hizmetlerde bulduklarını savunmuştur. Son olarak Suad Said ismini de önemli kadın yazarlar arasında zikreden Nimet Cemil, ancak genel olarak kadınlar muhitinin ulvi ve parlak fikirler vermekten de uzak olduğu değerlendirmesinde bulunmuştur (Nimet Cemil, 20 Haziran 1330/9 Şaban 1331:4).

Ülkemizde Ekrem Bey (Recaizâde Mahmut) (1847-1914), Abdülhak Hamid Bey (1852-1937), Tevfik Fikret Bey (1867-1915), Ahmet Mithat Efendi (1844-1912), Kemalpaşazâde Said Bey (1848-1921), Ebuzziya Tefik Bey (1849-1912) gibi çok başarılı şair ve yazarların yetiştiğini ve bu ediplerin eserleriyle Osmanlı milletinin fikri terbiyelerine büyük hizmetlerde bulduklarını ifade eden Nimet Cemil, söz konusu isimler haricinde de çok sayıda yeni edibin yetiştiğine dikkat çekerek önemli bir eksikliğe parmak basmıştır. Yeni ediplerin seleflerini takdir edip edebiyat geleneğini güçlendirmek yerine seleflerini görmezden geldikleri eleştirisinde bulunan Nimet Cemil, bu yaklaşımın erkek edipler arasında yaygın bir durum olduğu ifade etmiştir. Erkek ediplerdeki bu sorunlu yaklaşımdan kadın ediplerin etkilenmemesi için kadın yazarlara tüm kadın ediplerle dayanışma içerisine girerek birbirlerinin eserlerini okumayı ve tenkit etmeyi öğütlemiştir (Nimet Cemil, 20 Haziran 1330/9 Şaban 1331:4).

Sonuç

Erkek egemen kültürün etkisiyle kamusal hayattan dışlanan kadın, daha çok anne ve eş statüsünde erkeğe bağımlı bir hayat yaşamaktaydı. Batı'da meydana gelen sosyal ve ekonomik inkılapların etkisiyle ve özellikle de Fransız İhtilali'nin ortaya çıkardığı eşitlik ve özgürlük değerleri ekseninde Avrupa kadını sosyal ve politik eşitlik ve özgürlük mücadelesi vermiştir. Batıdaki kadının eşitlik ve özgürlük mücadelesinden etkilenen Osmanlı kadınları da içtimai konumlarını güçlendirmek için mücadele etmişlerdir. Kadınlar için eşitlik ve özgürlük talep eden feminizm/kadın hareketine çok sayıda erkek ve kadın yazar destek vermiştir. Nimet Cemil de Osmanlı kadın hareketine omuz veren ve kadınların haklarını elde etmesi için mücadele eden yazarlardan biriydi.

Nimet Cemil, Osmanlı Devleti'nde kadınlar konusunda olumlu gelişmeler yaşanmasına rağmen henüz pek çok eksikliğin olduğunu ileri sürmüştür. Kadınların çalışma hayatına ve ekonomik faaliyetlere katılmadıklarını, geçimlerini sağlayacakları imkânların oluşturulmadığı, temel haklarının korunması konusunda yasal güvencelerin oluşturulmadığı,

kadınlara yönelik tacizlerin sonlandırılmadığı, kılık ve kıyafet özgürlüklerinin olmadığı, kadınların erkeğe bağımlı eve mahkûm bir hayat yaşadıkları, parklarda bahçelerde özgür bir şekilde gezemediklerini ifade etmiştir. Genel olarak kadınlara hala köle muamelesinin yapıldığını belirten Nimet Cemil, kadının mağdur olmaması için tüm haklarının yasal güvenceye kavuşturulmasının zorunluluğunu savunmuştur.

Temel amacı Osmanlı kadınına bir sosyal mevki kazandırmak olan Nimet Cemil, kadının bir birey olarak hür iradesiyle sosyal ve ekonomik hayata katılması, hiçbir baskı altında kalmadan istediği kişiyle evlenebilmesi, çalışma hayatında erkeklerle birlikte yer alabilmesi, kılık kıyafet hakkı dâhil olmak üzere tüm hak ve hürriyetlerini erkeklerle eşit ve özgür bir şekilde kullanabilmesini talep etmiştir. Nimet Cemil, bunun için yasal güvencelerin oluşturulmasının da tek başına yetersiz olduğunu ileri sürmüş ve yapılan yasaların kâğıt üstünde kalmaması için özellikle toplumsal bilincin ve ilerlemenin sağlanması için mücadele edilmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Toplumun geri kalmışlığı ile kadının geri kalmışlığı arasında bir paralellik olduğunu savunan Nimet Cemil, medeni bir toplumun inşası için ne gerekiyorsa kadının eşitliği ve özgürlüğü için de aynı şartların gerektiğini ifade etmiştir. Bunun için cehalet ve taassupla mücadele edilmesi gerektiğini savunan Nimet Cemil, kadının sadece evde eş ve anne olarak görülmemesi, kadının çalışma hayatına katılması, parklarda bahçelerde serbest bir şekilde gezebilmesi ve iyi bir eğitimden geçirilmesi gerektiğini savunmuştur.

THE WRITER OF “KADINLAR DÜNYASI” NİMET CEMİL'S VIEW OF WOMEN

Abstract

The movement of feminism, which advocated the equality and freedom of men and women in social, economic and political spheres, found significant support among the Ottoman women after the rescript of Gülhane. The Ottoman women's movement organized through associations, trade unions, newspapers and magazines gave the struggle for freedom and equality

by reinterpreting fundamental rights and freedoms in favor of women. Defending women's rights through the numerous articles she published in the World of Women, Nimet Cemil tried to raise awareness among women in order to strengthen women's social positions. Nimet Cemil, in her writings, advocated the existence of women as an individual in society and being equal and free with men socially and economically. In our study, Nimet Cemil's view on the problems experienced by Ottoman women and their solutions were discussed.

Keywords: Nimet Cemil, Feminism, Women, Women's Rights.

Kaynakça

"*Açık Saçıklıkta İfrad*", **Sebilü'r-reşâd**, C.12, Nu.296 (30 Kasım 1915/18 Şubat 1331), ss.185-197.

BOA. DH. MKT 1253.36.1.

BOA. DH.MKT.1243.27.1.

BOA. DH.MKT.1253.36.2.

Bora, T., (2017), **Cereyanlar Türkiye'de Siyasî İdeolojiler**, İletişim Yay., (3. Baskı), İstanbul.

Cevizci, A., (2010), **Paradigma Felsefe Sözlüğü**, Paradigma Yay., (7. Baskı) İstanbul.

Cündioğlu, D., "*Bir Kur'an Mütercimi: Cemil Said Bey'in Kendi Kalemin-den Özgeçmiş'i*", *Dergâh Dergisi*, IX/100, Haziran 1998, s.46-47.

Çakır, S., (2016), **Osmanlı Kadın Hareketi**, Metis Yay. İstanbul.

Erdem, Y. T., (2013), **II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Kızların Eğitimi**, Türk Tarih Kurumu, Ankara.

Kadınlar Dünyası, "*İçtimai: Hukuk-ı Nisvân Mukaddime*", **Kadınlar Dünyası**, (4 Nisan 1329/17 Nisan 1913), Nu.1, ss.1.

Kadınlar Dünyası, nu.142, (9 Mayıs 1330/27 Cemaziyülahır 1331), Cuma.

- Karacan, O., (2019), **Cemil Said Bey (Dikel) Hayatı-Eserleri ve İran'daki Siyasi Meselelere Bakışı**, İnönü Üniversitesi, Basılmamış Doktora Tezi, Malatya.
- Mahmut Sadık, “*Atbaşı Beraber-Kızlar ve Erkekler*”, **Servet-i Fünun**, C.47, nu.1207, (23 Temmuz 1914/10 Temmuz 1330), ss.163-165.
- Müjdecı, M.-C. Karakılıç, “*Cumhuriyetin İlk Kur'an Mütercimlerinden Cemil Said (Dikel) ve Kur'an Tercümesi Hakkında Bir Değerlendirme*”, **Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi**, yıl 3, S.6, (Güz 2007), ss.183-197.
- Nazmi, “*Kadınlar Dünyası'na*” **Kadınlar Dünyası**, Nu.149, (28 Haziran 1330/17 Şaban 1331), ss.4-5.
- Nimet Cemil, “*Cevap*”, **Kadınlar Dünyası**, Nu.149, (28 Haziran 1330/17 Şaban 1331), ss.5-6.
- Nimet Cemil, “*Edebiyat*”, **Kadınlar Dünyası**, Nu.148, (20 Haziran 1330/9 Şaban 1331), ss.4.
- Nimet Cemil, “*Geri Gitmemeli*”, **Kadınlar Dünyası**, Nu.147, (13 Haziran 1330/2 Şaban 1331), ss.5-6.
- Nimet Cemil, “*Hakayık-ı Tektardan Usanmayalım*”, **Kadınlar Dünyası**, Nu.145, (30 Mayıs 1330/18 Recep 1331), ss.5-6.
- Nimet Cemil, “*Meclis-i Mebusan'ın Dikkatine Çocuklarımızı Hırpalamayalım*”, **Kadınlar Dünyası**, Nu.144, (23 Mayıs 1330/11 Recep 1331), ss.4-5.
- Nimet Cemil, “*Roma'da Kadınlar Kongresi*”, **Kadınlar Dünyası**, Nu.143, (9 Mayıs 1330/27 Cemaziyelahir 1331) ss.4.
- Nimet Cemil, “*Taksim Bahçesi Kimindir?*”, **Kadınlar Dünyası**, Nu.150, (5 Temmuz 1330/24 Şaban 1331), s.3-4.
- Nimet Cemil, “*Talak*”, **Kadınlar Dünyası**, Nu.142, (16 Mayıs 1330/4 Recep 1331), ss.4.
- Nimet Cemil, “*Yarım Tedbirler*”, **Kadınlar Dünyası**, Nu.152, (19 Temmuz 1330/9 Ramazan 1331), ss.3-4.

Nimet Cemil, “*Yetimhaneye Lüzum Yok mu?*”, **Kadınlar Dünyası**, Nu.151, (12 Temmuz 1330/1 Ramazan 1331), ss.4.

Nimet Cemil, “*Yine mi Taarruz?!*”, **Kadınlar Dünyası**, Nu.141, (2 Mayıs 1330/20 Cemaziyelahir 1331), s.10.

Nimet Cemil, “*Zenginlerimiz*”, **Kadınlar Dünyası**, Nu.146, (6 Haziran 1330/25 Recep 1331), ss.2-4.

Us, H. T., **Elli Yıl**, İstanbul, Tarihsiz.